

JOAN RAMIS
TEATRE COMPLET
LUCRÈCIA. ARMINDA. ROSAURA

Edició i introducció de Maria Paredes Baulida

EDITORIAL BARCINO · IMPRESCINDIBLES

Biblioteca de Clàssics Catalans

TEATRE COMPLET
LUCRÈCIA. ARMINDA. ROSAURA

IMPRESINDIBLES
BIBLIOTECA DE CLÀSSICS CATALANS

DIRECTOR
ORIOI MAGRINYÀ

CONSELL ASSESSOR
MARGARIDA CASACUBERTA, FRANCESC J. GÓMEZ,
TOMÀS MARTÍNEZ, RAQUEL PARERA, JOSEP PUJOL,
JOAN SANTANACH, ALBERT SOLER,
JOSEP SOLERVICENS, GUILLEM USANDIZAGA

FUNDACIÓ////**CARULLA**

Aquesta edició ha rebut un ajut de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Imprescindibles. Biblioteca de Clàssics Catalans, 8

Primera edició: novembre de 2023

© de l'edició i la introducció: Maria Paredes Baulida, 2023

Il·lustració de la coberta: Lucrècia, a partir de *La mort de Lucrècia*,
Ludovico Mazzanti (1686-1775) / Alamy, 2023

Reservats tots els drets d'aquesta edició:
Editorial Barcino, SA
Via Augusta 252-260, 5è. 08017 Barcelona
www.editorialbarcino.cat

Edició núm. 897
Dipòsit legal: B 17555-2023
ISBN: 978-84-16726-05-9

Revisió de l'original: Maria Toldrà
Correcció de proves: Francesc J. Gómez i David Guixeras
Disseny de la coberta: Duró Studio
Disseny de l'interior: Duró Studio i Tono Cristòfol
Preimpresió: Tono Cristòfol
Impressió: Gràfiques Ortells, SL

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	9
Pensament il·lustrat i estètica neoclàssica	11
Literatura il·lustrada en català.....	13
Singularitat de la cultura a la Menorca colonial del segle XVIII.....	16
Joan Ramis i Ramis: l'escriptor i els seus referents literaris.....	17
Teatre culte en català a l'època de Joan Ramis	22
L'obra dramàtica de Joan Ramis.....	26
<i>Lucrecia</i>	26
<i>Arminda</i>	31
<i>Rosaura</i>	34
Sobre la llengua literària de Joan Ramis	42
Criteris d'aquesta edició.....	45
SELECCIÓ BIBLIOGRÀFICA.....	51
LUCRÈCIA	55
Acte I.....	59
Acte II	75
Acte III.....	89
Acte IV.....	103
Acte V	117

ARMINDA	133
Acte I.....	137
Acte II	149
Acte III.....	167
Cançó sobre el tema d' <i>Arminda</i> (I)	181
Cançó sobre el tema d' <i>Arminda</i> (II)	185
ROSAURA	189
Acte I.....	195
Acte II	217
Acte III.....	237
Acte IV	259
Acte V	279
GLOSSARI	295

A Jordi Carbonell, *in memoriam*.

INTRODUCCIÓ

La figura de Joan Ramis (Maó, 1746-1819) emergeix en el panorama cultural de la segona meitat del segle XVIII com a màxim representant de la Il·lustració en les lletres catalanes. La seva obra teatral, singular i única en el seu temps, assimila els models de pensament, gèneres, motius i paradigmes estètics europeus de la seva època, expressant-los en una llengua literària forjada a partir del català de Menorca. Les figures femenines de *Lucrecia*, *Arminda* i *Rosaura* esdevenen protagonistes actives en l'argumentació i reflexió que Ramis proposa sobre conflictes i dilemes humans tan universals com els límits de l'amor i del poder, i ens arriben a través de la cadència d'una versificació adaptada als tres gèneres dramàtics modèlics que proposa: tragèdia, drama i tragicomèdia, tal com es fa palès en les obres d'aquesta edició.

Pensament il·lustrat i estètica neoclàssica

El pensament il·lustrat propugna l'entrada de la filosofia en totes les disciplines: la raó i l'empirisme són a la base de la reformulació teòrica de conceptes relacionats amb la creació literària que trobem en les poètiques, en la teoria de l'eloqüència i en tots els intents de definir el límits d'allò que es consideri literatura a l'època, és a dir, les

Belles-Lettres. Hempfer defineix la «literatura il·lustrada» (enfront del que anomena «literatura de l'època de la Il·lustració») com aquella que adquireix una nova funció a partir de la renovada *Denkform* o forma de pensament de l'època, fins al punt que la configuració de l'ideari il·lustrat no és només el propòsit del discurs literari, sinó l'objecte de reflexió. La màxima horaciana *delectare ac docere* ('agradar i ensenyar') es transforma en *delectare ad docendum* ('plaure a fi d'ensenyar') per atorgar al llenguatge literari una nova funció educativa a partir de la qual es reformulen els gèneres clàssics i els formats expressius de la creació, en especial els referits a la literatura escènica.

D'Alembert, el director de l'*Encyclopédie*, defineix la Il·lustració com una nova manera de pensar que propugna l'autonomia de la raó, rectora de tots els dominis de l'ésser humà. Voltaire descriu el *philosophe* com «un cercador de la saviesa, és a dir, de la veritat». I Kant, prenent d'Horaci la proclama *Sapere aude!* ('Atreveix-te a saber!'), exhorta l'ésser humà a servir-se del propi enteniment de manera autònoma, per tal d'assolir un procés cognitiu real, una veritable capacitat crítica. Aquest criticisme arrela en tots els àmbits del saber i produeix canvis notoris en la percepció dels processos culturals del passat, que es projecten en la literatura europea: s'inicia una nova lectura de la tradició clàssica i una reflexió crítica sobre l'espiritualitat, que oposa religió natural a religió revelada i defensa el laïcisme, la tolerància i l'ateisme. El moviment enciclopedista proposa la sistematització universal dels coneixements, i el reformisme il·lustrat defensa la utilitat de l'educació i contribueix a incrementar de manera més que notable la impressió de llibres accessibles a totes les capes socials. Finalment, neix una nova sociabilitat «il·lustrada» en espais semiprivats: reunions periòdiques en cafès, salons i societats de pensament, convertides en veritables infraestructures culturals, a les quals cal afegir les acadèmies que, tot i ser hereves de fundacions monàrquiques del segle XVII, es renoven i esdevenen plataformes de difusió de les *Belles-Lettres* i les ciències.

Associat convencionalment a l'època de la Il·lustració, el neoclassicisme sorgeix com una reescriptura de la cultura clàssica a partir de la fusió de dues vies: una de directa, a través de testimonis de l'antiguitat mateixa, i una d'indirecta, a partir de la reelaboració renaixentista, a la qual s'havia oposat el Barroc. A diferència dels segles anteriors, al llarg del XVIII l'antiguitat es mostra directament a partir de les excavacions sistemàtiques a Pompeia i Herculà, iniciades el 1748, i el que s'ha denominat «impacte de les ruïnes» provoca, a tot Europa, un canvi de perspectiva en les disciplines relacionades amb l'arqueologia, la història de l'art i la cultura antiga. En la literatura, aquest impacte es concreta en un renovat retorn als clàssics grecollatins i en l'establiment d'un paradigma formal que es va consolidant amb la incorporació de les nocions de «bon gust» i «sentit comú» i la substitució del principi de *bon sens* o 'justesa' de Boileau per «l'esperit de delicadesa», que hi incorpora la sensibilitat. Ho podem percebre en el teatre culte, tant en l'ús preferent dels díctics alexandrins per expressar les idees il·lustrades com en el nou tractament de la temàtica amorosa que hi trobem.

Literatura il·lustrada en català

Es pot considerar la Il·lustració com un fenomen europeu que es manifesta de manera diversa a partir del substrat específic del territori que l'acull. Tot i que les *Lumières* franceses esdevenen el model més influent de la nova mentalitat, fins al punt que la teorització i la consolidació del pensament il·lustrat s'expressen en francès arreu, el moviment arriba a França des d'Anglaterra, a partir de la difusió de la metafísica de Locke i de la filosofia natural de Newton que donen a conèixer intellectuals com Voltaire, Montesquieu i D'Alembert. L'*Aufklärung* alemanya construeix el seu propi model a través de la reflexió crítica dels precedents anglès i francès, i, en un altre paradigma, als territoris

de la península Itàlica els intel·lectuals lluiten per implementar les tesis il·lustrades amb èxit desigual a Venècia, Milà o Nàpols, mentre que a Roma, la presència constant d'artistes i intel·lectuals estrangers com Winckelmann o Jacques-Louis David promou una reflexió sobre l'art antic que estableix les bases teòriques de l'estètica neoclàssica.

L'arribada dels pressupòsits il·lustrats europeus a la península Ibèrica ha de sostreure's a la vigilància d'una Inquisició encara activa, que controla qualsevol expressió cultural sospitosa d'heterodòxia. La Il·lustració hispana es presenta en dues etapes: la primera, marcada pel reformisme, amb els innovadors, partidaris de la modernització del saber, com Feijoo; els restauradors, encapçalats per Gregori Maians, que dirigeixen el seu criticisme contra el gust barroc, i els eclèctics, com els valencians Piquer, Tosca i Berni; la segona etapa, ja a finals de segle, estaria representada per un grup d'intel·lectuals i escriptors com Olavide o Jovellanos, que lluiten per la modernització i el progrés, però acaben estigmatitzats per la censura governamental i titllats d'«afrancesados».

El model il·lustrat català no es manifesta amb la mateixa intensitat en tot l'àmbit lingüístic, a causa de les conseqüències que tingué la progressiva integració dels territoris a dominis estatals diversos: el Rosselló a França a partir del Tractat dels Pirineus (1659); València, Mallorca i el Principat a la corona espanyola, després de la Guerra de Successió, a partir dels decrets de Nova Planta (1701-1719), i l'illa de Menorca, al domini britànic des del 1713 fins a finals de segle, amb un breu període de dominació francesa (1756-1763). No obstant, hi ha un aspecte subjacent comú: la percepció de la religió, que fa sorgir una «Il·lustració catòlica reformista» propugnada per membres destacats d'ordes religiosos i intel·lectuals laics, que intenten aplicar el criticisme a la tradició cristiana, allunyant-se de conceptes com «religió natural», deïsmes o tolerància. Gregori Maians i Ciscar, màxim exponent de l'humanisme i del criticisme restauracionista, n'és la figura central: autor d'una extensa obra filològica i crítica en castellà, mantingué fructífers contactes amb

altres il·lustrats de València i del Principat i amb referents europeus com Muratori o Voltaire. Dècades més tard, en el tombant del XVIII al XIX, un grup d'intel·lectuals del Principat esbossen un projecte «il·lustrat», amb l'afany de reformar la «nació espanyola», però renuncien al català escrit. Joaquim Molas sovint feia referència a aquesta estigmatització del català, considerat com una «lengua provincial, i a l'exaltació del castellà com a «lengua nacional», i recordava a la coneguda frase d'Antoni de Capmany, que considerà el català un «idioma provincial, muerto hoy para la república de las letras».

Cal tenir ben present, doncs, que, enmig de la persistència del Barroc en les reflexions i obres literàries d'autors com Agustí Eura i Guillem Roca i Seguí, les idees il·lustrades entren en l'àmbit català peninsular en castellà, en primera instància amb el discurs antibarroc de Maians, partidari de reprendre el classicisme renaixentista, i després amb les obres del mateix Capmany, entre les quals *Filosofia de la elocuencia* (1777). Tot i així, trobem testimonis d'una lírica catalana il·lustrada en poemes de Joan Ramis i de Josep de Togores, i també en les traduccions d'Antoni Febrer i Cardona, els textos d'Ignasi Ferreres, els epitalamis de Jaume Vada i Ignasi Plana i l'anònim *Lo temple de la Glòria*. La narrativa, ja sigui en vers o en prosa, s'obre camí entre la utilitat filosòfica que reclama el pensament il·lustrat i la ficció: l'èpica té els seus referents en Joan Ramis i Antoni Puigblanc; la novel·la curta, en Lluís Galiana, i la memorialística, en el *Calaix de sastre* del Baró de Maldà. Les mostres de teatre culte, convertit en plataforma del saber il·lustrat, i les traduccions al català de Metastasio, Molière, Racine i Goldoni conviuen amb el teatre religiós d'arrel medieval i amb els gèneres escènics populars, com l'entremès i el sàinet, i els col·loquis, a València.

Singularitat de la cultura a la Menorca colonial del segle XVIII

Menorca és un cas a part. L'illa, incorporada al domini britànic a partir del 1713 pel Tractat d'Utrecht, hi va romandre al llarg de tot el segle, amb parèntesis de dominació francesa (1756-1763) i d'ocupació militar francoespanyola (1783-1798), fins que, després d'una fugaç estada de les tropes angleses, passà definitivament a Espanya a partir del Tractat d'Amiens, el 1802. Políticament aïllada de la península Ibèrica i individualitzada respecte dels altres territoris de l'àmbit català, sota els britànics va conservar la fe catòlica sense traves inquisitorials, va mantenir les seves lleis i institucions i l'ús normal de la pròpia llengua i cultura. Els britànics, interessats en el valor estratègic militar del port de Maó, amb el foment del comerç marítim i la consegüent puixança econòmica, haurien fet possible el contacte progressiu d'una nova burgesia emergent amb les idees il·lustrades europees a través del gran nombre de llibres que, lliures de la censura inquisitorial, anaven arribant a l'illa aprofitant les rutes comercials, especialment des dels ports de França i Itàlia. Els contactes d'aquests intel·lectuals burgesos amb les autoritats britàniques, però també amb els comerciants, funcionaris i militars que s'assentaren a l'illa, així com l'estada, més o menys breu, dels fills de la burgesia emergent a les universitats del sud de França, també van contribuir a l'eficàcia d'aquesta obertura.

L'impacte de les dominacions britànica i francesa es fa ben palès en la política, l'economia, l'arquitectura i les arts plàstiques, les formes d'espiritualitat i també en l'educació, la percepció de la cultura i la literatura: la centralitat cultural de l'illa es desplega en l'anomenat «grup il·lustrat menorquí» durant les tres darreres dècades del segle XVIII i les primeres del XIX, període en què Joan Ramis crea les obres dramàtiques cabdals del Set-cents, Vicenç Albertí escriu les seves versions teatrals, Antoni Febrer i Cardona elabora les seves traduccions dels clàssics i una important obra gramatical i lexicogràfica, i la ciutadellenca

Joana de Vigo, les seves versions del francès. Tot ells s'expressen en la variant culta del català parlat de Menorca, considerat una llengua de prestigi, apta per a l'alta literatura. Joan Fuster resumeix amb claredat l'excepcionalitat cultural de l'illa:

L'illa de Menorca no s'integrà a la sobirania dels Borbons espanyols fins al 1782, i, definitivament, fins al 1802. Menorca, regida pels anglesos, conserva el català en els usos tradicionals, i, de més a més, gràcies a l'estira-i-arrossa de les grans Monarquies, eludeix la *platitudo* establintzadora en les lletres peninsulars del XVIII. Els seus escriptors són els més «europeus» dels Països Catalans del moment. El fenomen de la Menorca centrifugada té enorme interès sociològic —a part del literari— dins la història de la llengua catalana: és l'excepció, la mostra d'alguna cosa que hauria hagut de ser i que no fou possible.

Joan Ramis i Ramis: l'escriptor i els seus referents literaris

Joan Ramis i Ramis, la figura més representativa de la cultura i la creació literària il·lustrades en llengua catalana, naixia a Maó el 26 d'abril de 1746. Fou el més gran dels onze fills de Bartomeu Ramis i Serra, un prestigiós advocat originari de Palma establert a Menorca, i de la seva cosina, Caterina Ramis i Calafat. Entre els seus germans, cal destacar Pere, advocat, diplomàtic i traductor de Molière; Bartomeu, metge; Josep, clergue, i el menor, Antoni, també gendre seu, que en recopilà l'obra literària i fou continuador de la seva producció històrica.

Joan Ramis va viure la seva infantesa a Maó, en el si d'una família benestant enriquida gràcies al comerç marítim, i realitzà els primers estudis a l'illa, sota la tutela del seu pare, en plena dominació britànica. El 1760, ja iniciada l'ocupació francesa de Menorca, es traslladà a Palma, on tingué com a mestre de retòrica el franciscà Llorenç Company

i com a professor de filosofia fra Francesc Melis. Reconeguda la seva vàlua precoç, el 5 de març de 1765 obtingué el títol de batxiller de filosofia i, quatre dies més tard, el de mestre i doctor en arts liberals per la Universitat Literària de Mallorca. Durant aquests anys escriví nombrosos poemes de caràcter acadèmic en llatí, castellà i català. Quan tornà a Menorca, novament sota domini britànic, el seu pare li proporcionà la formació jurídica necessària i el 15 de juliol de 1765 va obtenir el títol de doctor *iuris utriusque* ('en ambdós drets'), després de superar brillantment els exàmens adients a la Universitat d'Avinyó.

Acabats els estudis, comença una fructífera etapa a Maó com a advocat, escriptor i impulsor d'iniciatives culturals. Només amb vint-i-tres anys, escriu la tragèdia *Lucrecia* (1769), i, amb vint-i-cinc, el drama *Arminda* (1771) i el poema heroic inacabat *Les perfeccions de Déu*. El 1774 es casa amb Joana Montanyès, amb qui té dues filles. El 1778, mentre exerceix brillantment l'advocacia, esdevé el cap visible d'un projecte de caràcter il·lustrat, la Societat Maonesa, estatjada al seu domicili particular. La Societat, formada majoritàriament per professionals liberals, entre els quals alguns estrangers residents a l'illa, es constituí amb la idea inicial de formar una biblioteca a partir de llibres que es compraven preferentment a llibreters francesos de Marsella i italians de Liorna, que arribaven a l'illa aprofitant les rutes del comerç marítim. Sabem pel registre d'actes de la Societat que ens ha pervingut que, en les reunions periòdiques, els seus membres llegien discursos i traduccions que havien elaborat i que Ramis, a més de participar-hi amb diverses dissertacions, en fou secretari i bibliotecari major i s'ocupà personalment dels contactes amb Jean Mossy, llibreter de Marsella, i de l'abonament a la premsa estrangera. La Societat Maonesa es va autodissoldre el 1785, després de quatre anys d'inactivitat que coincideixen amb l'ocupació militar espanyola de l'illa, i d'un intent frustrat, el 1783, de reconvertir-la en una Sociedad de Amigos de la Plaza de Mahón.

El setembre de 1780 Ramis havia estat nomenat jutge subdelegat del vicealmirallat de Menorca per les autoritats britàniques, càrrec que quedà en suspens l'any següent, amb el desembarcament a l'illa del duc de Crillon, cap de les tropes francoespanyoles. Entre 1779 i 1783 escriu la tragicomèdia *Rosaura* i publica l'*Ègloga de Tirsis i Filis*, poema arcàdic neoclàssic, i algunes poesies de circumstàncies. A partir d'aleshores, coincidint amb l'estat d'excepció de l'illa, Ramis encadenà un seguit de càrrecs pels quals no cobrà cap sou, malgrat les seves demandes, degut, en paraules d'Antoni Joan Pons, a «la repressió subtil» que hagué de patir per part de les autoritats espanyoles, que l'acusaven d'anglofília i complicitat amb «l'enemic» per haver donat suport al seu cunyat, Nicolau Orfila, assessor de diversos governadors britànics i impulsor de notables reformes institucionals i econòmiques. Només el governador Anuncivay li atorgà un càrrec remunerat menor, al qual renuncià el 1796 per exercir com a advocat a Maó fins al final de la seva vida. Anys abans, el 1791, havia mort Joana Montanyès, la seva muller, a la qual dedicà una bella elegia en llatí, impresa el 1792.

Ramis no va abandonar mai la creació literària: coincidint amb la darrera versió de *Rosaura*, el 1783, començà a compondre un seguit de poemes burlescos i amorosos aplegats en un manuscrit el 1809. No obstant això, es va veure obligat a relegar la literatura a un segon terme, a causa de les dificultats econòmiques a què l'abocà l'administració espanyola de l'illa, i a iniciar, a partir de 1784, una nova etapa com a historiador, responent a la demanda d'informació sobre Menorca que sollicitava, des de Madrid, la Real Academia de la Historia, a través d'alguns dels seus directors i secretaris, com Pedro Vargas Ponce, el comte de Campomanes i Antoni de Capmany, amb els quals mantingué una continuada correspondència. Les obres històriques de Ramis, dirigides a intel·lectuals espanyols i europeus, foren molt ben acollides per la institució, per a la qual continuà treballant, com a membre corresponent, des del 1787 fins al 1793. Anys més tard compaginà la

seva dedicació a l'advocacia amb alguns càrrecs, entre els quals el de jutge d'impremtes de Menorca (1805-1808), i, en el marc d'un ampli projecte historiogràfic, publicà dues notables monografies: *Antigüedades cèlticas de la isla de Menorca* (1818) i la primera part de la *Historia política y civil de Menorca*, apareguda pòstumament, el 1819. S'interessà també per l'educació: elaborà, amb Antoni Febrer i Cardona, dos plans d'estudis (1812, 1814) per establir una nova escola a Maó i va fer un informe favorable a l'obertura del col·legi de Carles Ernest Cook.

Ramis va estar en contacte amb intel·lectuals de prestigi, com els mallorquins Nicolau Josep Prats i Josep de Togores, comte d'Aiamans; André Grasset de Saint-Sauveur, autor de *Voyage dans les îles Baléares et Pithiuses* (1807); el valencià Jaume Villanueva, autor de *Viage literario a las iglesias de España* (1803-1852), i l'hebraïsta Francesc Vicent Pérez Baier. També amb alguns intel·lectuals estrangers que sojornaren a Menorca durant les dominacions britàniques, entre el quals Ernst Theophile Koepf, jutge advocat del regiment hannoverià de Goldaeker (a Menorca entre 1775 i 1783), Otto Guillaume de Cronhelm, alferes del mateix regiment, i el francès David Causse, tots tres integrants de la Societat Maonesa. Tenim ben documentats, a més, els elogis que li dedicà C. F. Lindemann, capellà castrense protestant que va romandre a l'illa entre 1775 i 1782 com a pastor dels batallons hannoverians, que a la seva obra *Geographische und statistische Beschreibung der Insel Minorka* ('Descripció geogràfica i estadística de l'illa de Menorca', Leipzig, 1786) el descriu com a «oracle del seu poble» i fa esment de les grates converses literàries mantingudes amb Ramis, un «gran amic meu, menorquí i home de generoses opinions, amb un cor honrat i, en veritat, un patriota per al seu poble».

Entre tots, però, és especialment rellevant el testimoni de Charles Folsom (1794-1872), mestre graduat a Harvard el 1813, capellà i professor de matemàtiques del *Washington*, vaixell de la Marina dels Estats Units al Mediterrani, que coneix Ramis a Maó el 1816. En un

article de la revista literària *The North American Review* (maig de 1817), Folsom es refereix a la voluntat del maonès de dur a la impremta la seva obra literària completa, que havia d'incloure tragèdies i uns poemes que li havia ensenyat. En una carta escrita des del consolat americà de Tunis un any més tard, Folsom comunica a Ramis que ha dipositat a la biblioteca de Harvard algunes obres impreses que li havia lliurat i, entre els elogis que li dedica, es refereix a ell com a «Philosopher of Minorca, which perfect so much credit on his native island, and on himself as a patriot and a man of letters» ('filòsof de Menorca, reconegut pels illencs com a patriota i home de lletres'). Folsom va tornar als Estats Units el 1821, on va tenir una llarga carrera acadèmica a Harvard com a professor, traductor i impulsor de diverses revistes científiques.

Dos anys abans de morir, Ramis publica la seva darrera obra històrica, *Varones ilustres de Menorca*, emmarcada en el gènere *de viris illustribus*, i, el 1818, *La Alonsiada*, poema èpic i històric en castellà que narra la conquesta de Menorca per Alfons el Liberal el 1287, del qual, pocs mesos més tard, es publicaria una versió menorquina de Vicenç Albertí avalada per l'autor. Joan Ramis mor a Maó el 12 de febrer de 1819. El seu epitafi, compost per ell mateix, acaba amb les paraules: «caetera ex scriptis pete» ('la resta, cerca-la en els escrits').

Tota l'obra literària de Joan Ramis, des de les provatures poètiques de joventut fins a *La Alonsiada*, és deutora de la cultura clàssica, en la qual l'autor es va formar durant els primers anys d'educació a Menorca i el període d'estudis a la Universitat Literària de Mallorca. En segon terme, el món literari amb el qual es familiaritzà a Palma fou el del Barroc castellà, tal com acredita la presència, a la seva biblioteca, de l'*Arte poética española* de Díaz Rengifo, la poesia de Quevedo i els *autos sacramentales* de Calderón, entre altres volums. Testimoni literari d'aquest doble aprenentatge primerenc són les *Varias obras en prosa y en verso latino y español*, conservades en dos manuscrits datats el 1762, que inclouen també algunes composicions en català.

LUCRÈCIA

TRAGÈDIA EN CINQ ACTES
ANY 1769

ACTORS¹

SEXTO TARQUINO, fill de Tarquín el Superbo, rei de Roma

MANLIUS, son confident

COLLATINUS, cavaller romà, espòs de Lucrecia

JUNIUS BRUTUS, parent de Collatinus

LUCRÈCIA, dama romana, esposa de Collatinus

JUNIA, sa confidenta

Acompanyament de cavallers romans

L'escena és en un vestíbul² de Collàcia, casa de camp de Collatino, no molt distant de Roma.

¹ *Actors: dramatis personae* o personatges. | *Sexto Tarquino*: amb desinència *-o*, pròpia dels antropònims en el català antic; s'emprarà en tota l'obra. | *Tarquín*: forma afrancesada del nom propi, només s'empra en aquest cas. | *Manlius*: paraula aguda per influència del francès. | *Collatinus*, *Brutus*: formes llatines del nom propi; a la resta de l'obra, *Collatino*. | *Junia*: paraula plana, per influència del francès.

² *vestíbul*: es refereix a l'atri de les *domus* i les *villae* romanes. L'acció se situa en l'any 509 aC.

ACTE I

ESCENA 1

*Sexto Tarquino, Manlius, Collatino, Brutus,
acompanyament de cavallers romans*

COLLATINO

A Collàcia,³ senyors, en fin hem arribat,
retiro deliciós, amable soledat,
a on des de molts anys ma virtuosa esposa
4 d'una dolça quietud les alegries gosa.⁴
Solament, des del temps que a Ardea⁵ som partit,
les ànsies, los turments habiten dins son pit,
i entre sospirs i plors està passant la vida,
8 rodeada de dolors, de penes oprimida.
Del camp⁶ ella no sap que a Roma haja passat

3 *Collàcia*: antiga ciutat del Laci, colònia d'Alba Longa, segons algunes hipòtesis ubicada a uns 15 km a l'est de Roma, prop de l'actual Lunghezza, on finalitzava la via Collatina. Les excavacions arqueològiques iniciades el 2009 la situen, no obstant, sota l'actual barri romà de La Rustica. Gomila suggereix que Ramis s'inspira, considerant-lo com un *locus amoenus*, en S'Hort des Lleó, a Addaia, propietat de la seva família a Menorca.

4 *gosa*: 'gaudeix'.

5 *Ardea*: l'antiga Àrdea, ubicada a uns 35 km al sud de Roma, era la capital llegendaria dels rútsuls, guerrers descendents d'una antiga tribu itàlica. La ciutat, assetjada per Tarquini el Superb, fou anys més tard sotmesa i després aliada dels romans. Ramis tracta la paraula com a plana (*Ardea*, sovint rimant amb *pelea*) com en francès (*Ardée*).

6 *camp*: referit al camp de batalla.

perquè se confirmia l'aliança en el Senat
que amb Veies,⁷ on demà deveu, senyor, partir,
12 vostro pare breument intenta concluir.
Pensant, pués, que ara estam davant los murs d'Ardea,
provocant los cruels sitiats a la pelea,
s'assusta, s'affigeix, s'enujta, se llamentia
16 i de los seus dolors la multitud augmenta.
Son fètil esperit en tràgics pensaments
és la causa major de tots los seus turments:
los infinits assalts, los repetits combats,
20 el furor dels romans, la ràbia dels sitiats,
los contínuos perills difícils a evitar,
tot se li fa present i tot la fa penar.
I si pensa que en mi ma desdixada sort
2 una víctima ha fet a la ira de la mort,
esta memòria cruel⁸ los seus turments aviva,
li causa nous dolors, de sos sentits la priva.
Tan repetits dolors, tan excessius turments
28 d'un vertader amor senyals són evidents.
Vós lo veureu, senyor, sens ningun dubte...

TARQUINO

Para!

entra en tu, Collatino, en lo que dius repara;
no et deixes seduir de vanes conjectures;

7 *Veies*: florent ciutat etrusca, Veis estigué en guerra permanent amb els romans fins que fou conquerida pel general Camil el 396 aC. Estava ubicada a 16 km al nord de Roma, sota l'actual Formello. Ramis adapta el topònim del francès *Veies*.

8 *memòria cruel*: intuïció de terribles esdeveniments futurs.

32 no cregues fàcilment tot esto que assegures:
lo que en Roma ha passat ton cor no ha convingut.⁹

COLLATINO

No solament en Roma habita la virtut:
de les majors ciutats vilment abandonada,
36 en aldees humils sol viure retirada.
Però Lucrecia...

TARQUINO

Què?

COLLATINO

Des de sos tendres anys
de la cort apartada, ausent de sos enganys,
en son cor sentiments més nobles ha rebut.¹⁰

TARQUINO

40 Grans déus! A son favor que estàs de previngut!¹¹
No així de los humans el cor està format:
severo a la virtut, als vicis inclinat,
la imatge de sos gusts gravada en sa memòria
44 sobre de la virtut alcança la victòria;
i aunque¹² esta més i més interiorment lo crida,¹³
sensible a lo que veu, lo que no veu olvida.

9 *no ha convingut*: 'no ho ha decidit'.

10 Col·latino afirma que la noblesa dels sentiments de Lucrecia es deu al seu allunyament de les intrigues de palau.

11 *A son favor que estàs de previngut*: 'estàs disposat a anar a favor seu'.

12 *aunque*: 'tot i que'.

13 *esta*: la virtut (vers 44). | *lo*: el cor dels humans (vers 41).

48 De ta Lucrècia, pués, no admíries los turments,
i aquestes expressions, aquests vans sentiments,
dignes efectes, tots, d'un amorós excés,
desterra-los del cor i no los cregues més.

COLLATINO

Jo lo conec,¹⁴ senyor: el vínculo qui uneix
52 Lucrècia amb Collatino és lo qui eus¹⁵ sedueix.
Vós, sens dubte, pensau que jo en esta ocasió,
sorpès de mon amor, olvid la mia raó;
mes dignau-vos, senyor, que en el succés present,
56 Collatino vos pàrlia en jutge indiferent.¹⁶
Ministre de mon cor, si vós me voleu fer,
ma llengua eus parlarà, mes sols lo vertader.
De Lucrècius, senyor, la virtuosa filla
60 ja en sa infància mostrà tot lo que en ella brilla,
i a penes començà la sua joventut,
augmentant en bellesa, en gràcia, en virtut,
quan l'adorà mon cor; i amb un honest ardor
64 Lucrècia va pagar el meu primer amor.
Jo, entonces correspost, tot ple de ma alegria,
intentí per l'himèn¹⁷ fer a Lucrècia mia.
Lucrècius lo aprovà. Des d'este temps ditxós
68 amb un vínculo dolç vivim units los dos
i, aunque des del moment qui fonc tan desitjat
d'un temps considerable el curs haja passat,

14 *Jo lo conec*: 'jo ho sé'.

15 *eus*: forma dialectal per 'us'.

16 *en jutge indiferent*: 'com a jutge imparcial'.

17 *himèn*: 'casament'.

no ha disminuït aün nostro primer amor,
72 antes¹⁸ creix cada instant i se va fent major.
Jo l'he vista, senyor, mil voltes desmaiar-se,
quan de son dolç espòs havia d'apartar-se,
i ma ausència passar amb infinit turment.
76 Aquell temps tan cruel encara el tinc present.

TARQUINO

Ditxós mil voltes tu, si és, Collatino, així!
La mia sort no és tan favorable amb mi,
però mon cor en va s'intenta persuadir
80 que una acció tan heroica arríbia a succeir.

COLLATINO

Cessau ja de dubtar; vós lo veureu, senyor:
el succés promptament vos lo dirà millor.

TARQUINO

Sí, Collatino, sí: ell¹⁹ certament serà
84 qui de l'error que tens te desenganyarà.
I pués l'obscura nit vesina²⁰ se demostra,
executem l'intent²¹ de la vinguda nostra.

MANLIUS

Ja l'execut, senyor: diré que han arribat
88 uns cavallers romans en esta soledat,

18 *antes*: 'sinó que'.

19 *ell*: referit a «el succés».

20 *vesina*: 'veïna, propera'.

21 *intent*: 'propòsit'.

del camí fatigats i de la nit vençuts,
qui a esperar el retorn del dia són vinguts.

ESCENA 2

Los damunts dits, sens Manlius

TARQUINO

Les ombres de la nit, les armes que aportam,
92 tot dissimularà qui som i què intentam;
la sua torbació l'engany augmentarà;
ma veu, que no coneix, l'error confirmarà.
Així es descobriran, així, a l'instant, patents,
96 de sa esposa veurem, Brutus, los sentiments.
L'artifici, l'engany, no tindrà part aquí:
Lucrecia es mostrarà tal com ella és en si.
Però ja es descobreix...

ESCENA 3

*Sexto Tarquino, Col·latino, Brutus, Manlius,
Lucrecia, Junia, acompanyament*

LUCRÈCIA

100 Il·lustres cavallers,
de la vinguda vostra a los rumors primers,
plena de lo que deu mon cor a los humans,
abrasant²² en amor de Roma, dels romans,
venc amb sol·licitud.

22 *abrasant*: 'estant abrasada, inflamada'.

TARQUINO

Fiats en la bondat
104 del vostro noble cor, havem aquí arribat.
Descansar solament, senyora, desitjam;
d'Ardea som vinguts, a Roma caminam.

LUCRÈCIA

D'Ardea?

TARQUINO

En este instant.

LUCRÈCIA

En fin, menos altiva,
108 en poder dels romans se mira²³ ja cautiva?
O encara se mantén, intrèpida, obstinada,
i de nostres legions s'atropa sitiada?

TARQUINO

Un furor jamai vist qui los ardeans domina,
112 senyora, en resistir a los romans s'obstina,
i aunque de los soldats la fúria venjativa
contra los sitiats amb més rigors aviva
i s'augmenta cruelment l'estrago, lo carnatge,
116 res no pot subjectar son rabiós coratge;
però, per més que Ardea inténia resistir,
el valor dels romans la forçarà a cedir:
ja tots los cavallers de Roma, de l'estat,
120 a les ordes del rei al camp s'han convocat.

23 *se mira*: 'es veu'.

LUCRÈCIA

Sí, i entre ells, mon espòs.

TARQUINO

Ardent, ple de valor,

Roma ha trobat en ell un digne defensor;
son braç determinat, infatigable, fort,
124 l'espant porta pertot, pertot porta la mort,
i son nom victoriós fa a Ardea tremolar.

LUCRÈCIA

Ah, grans déus, guardau-ló, si no em voleu matar!

TARQUINO

Los déus, qui per majors hassanyes lo reserven,
128 enmig de los perills la vida li conserven.
Un succès prodigiós lo va manifestant:
dels habitants d'Ardea un esquadró volant,²⁴
revestit de valor, de venjança impacient,
132 sobre de los romans caigué improvisament;²⁵
i ja nostres legions, vençudes, subjectades,
al furor dels ardeans estaven entregades.
Collatino, però, qui, ausent de la pelea,
136 s'atrobava emboscat no molt distant d'Ardea,
al veure de los seus l'estrago, la ruïna,
a assistir-los o amb ells a pèrder-se camina.
A penes ha arribat, del susto recobrats,

24 *esquadró volant*: 'escamot sorpresa'.

25 *improvisament*: 'de sobte'.

140 a l'hèroe dels romans se cinyen²⁶ los soldats.
 Ell los diu: «De la pàtria insignes defensors,
 fins aquí no vençuts, sí sempre vencedors,²⁷
 no vos intimideu, mirau que anau perdent
 144 de més de dos-cents anys²⁸ la glòria en un moment.
 Seguiu-me, que en romà feel²⁹ i vertader,
 per Roma, per mon rei, jo moriré el primer:
 mon cor estima més l'honor d'així morir
 148 que als cruels inimics haver-me de rendir.»
 Així diu i, a l'instant, un nou combat presenta:
 el coratge passat³⁰ dels ardeans s'ausenta;
 la sort los va deixant i els vencedors, vençuts,³¹
 152 als peus de los romans se miren³² abatuts.
 Mes un dels ardeans, oh déus, i què maldat!,
 s'acosta a Collatino amb pas dissimulat
 i a sa espasa fatal,³³ furiós, posant la mà,
 156 al nostro defensor per dar la mort està.
 Collatino lo veu i al mateix temps la vida,
 abrasant en furor, arranca a l'homicida.
 Però què és lo que mir! Per què este nou horror
 160 de vostra hermosa cara altera lo color?

26 *se cinyen*: 'obeeixen'.

27 *fins aquí*: 'fins ara'. | *vençuts... vencedors*: paronomàsia.

28 *de més de dos-cents anys*: dels fets succeïts des de la fundació de la monarquia romana per Ròmul, l'any 753 aC, fins al 509 aC en què se situa l'acció.

29 *en romà feel*: 'com a romà fidel'.

30 *passat*: 'antic, que tenien fa poc'.

31 *vencedors ... vençuts*: paronomàsia (cf. vers 142).

32 *se miren*: 'es veuen'.

33 *fatal*: 'destinada a matar'.

Qual pena, qual³⁴ turment llàgrimes tantes causa?
Com de los vostros ulls estan corrent sens pausa?
Parlau, explicau ja qual és vostro dolor!

LUCRÈCIA

164 Ah, senyor! Perdonau ma pena, ma tristor.
La memòria fatal³⁵ de mon espòs ausent
mos ulls té plens de plors, mon cor ple de turment;
i vós mateix, senyor, amb lo que em referiu,
168 a sentiments majors m'estau donant motiu.
De son braç victoriós les proeses immortals,
tan pròsperes a Roma, a³⁶ Ardea tan fatals,
qui³⁷ l'alegria en mi deurien produir,
172 a mon cor afligit mil penes fan sofrir.
Sovint me desesper, sovint muir de dolor,
pensant de mon espòs que el distinguit valor
d'Ardea contra si³⁸ la ràbia ha concitat,
176 que desitja venjar el mal que li ha causat;
i temo que la sort, cansada de ses glòries,
matant-lo no finesca³⁹ el curs de ses victòries.
Esta passada nit, despedaçat, sangrient,
180 a mon trist esperit, dormint, s'és fet present.
De mon amat espòs a⁴⁰ esta horrorosa imatge,
decauen mos sentits, desmaia mon coratge.

34 *Qual ... qual*: 'quina ... quin'.

35 *memòria fatal*: 'record dolorós'.

36 *a ... a*: 'per a' en ambdós casos.

37 *qui*: 'que, les quals', referit a «les proeses».

38 *contra si*: 'contra ell'.

39 *finesca*: 'acabi'.

40 *a*: 'davant de'.

Ell, qui veu de ma pena esser l'únic motiu,
 184 amb apacible veu, així me parla i diu:
 «Escolta, amada esposa, atenta a lo que et dic:
 des del camp dels romans on expirant estic,
 a Collàcia he vingut per l'última vegada,
 188 a dir-te que de mi no visques olvidada.
 Amb esto jo estaré de ton amor content
 i tu en mon cor viuràs, ma esposa, eternament.»
 Oh cels, quan l'he oït, què pena no he tingut!
 192 El instant de ma mort pensava era vingut.
 No obstant, prenint valor, mon cor li ha assegurat
 que tant com jo viuré, de mi serà adorat.
 A penes lo que oïu, breument, senyor, li he dit,
 196 quan mon amat espòs, alegre, s'ha partit.⁴¹
 A l'instant m'he desperta,⁴² absorta, sens conhort,
 pensant si esto un avís és de sa prompta mort.
 Oh sort fatal! Qui sap si este mateix instant
 200 el meu amat espòs la vida està acabant!
 Déus cruels! Si és veritat que esto succeesca així,
 la pena de sa mort serà la mort per mi.
 Jo moriré, senyor, mil voltes, sí, oh dolor!
 204 Mon esperit decau... Mon cor no té vigor...
 Mos ulls se van tancant... Ah, sostén-me, Junia!
 Jo muir.

Aquí Lucrecia se desmaia.

41 *s'ha partit*: 'ha marxat'.

42 *m'he desperta*: 'm'he despertat'. A Menorca, *despert*, *desperta* s'empren com a participis de *despertar*.

COLLATINO
Corrent a ella.

Oh mon amor! Oh dolça esposa mia!

TARQUINO
Ah, contra mi es declara, en fin, el cel irat!

COLLATINO
208 Tornau en vós, senyora, el vostro espòs amat
viu e, interrompent la sua llarga ausència,
llibre⁴³ de tot perill, està en vostra presència.

LUCRÈCIA
212 Què és lo que estic oint? Què és lo que estic mirant?
Què nous objectes⁴⁴ són los qui m'estan davant?
És este mon espòs? És Brutus el qui mir?
O, a força de penar, a força de sofrir,
de mon flac esperit les imaginacions
216 enganyen los meus ulls amb vanes il·lusions?
Sí, ells són! Oh alegria! Oh rara⁴⁵ novedat!
Mes, quin motiu, senyor, aquí vos ha emmenat?
Parlau!

COLLATINO
220 Per explorar la vostra gran virtut,
el príncep, Brutus, jo, havem aquí vingut;
i la sort, favorable a este gloriós intent,

43 *llibre*: 'lliure'.

44 *objectes*: 'persones' (gallicisme).

45 *rara*: 'extraordinària'.

l'ha ja manifestada amb el succés present.⁴⁶
224 Veniu, doncs, a formar en repetits abraços
al nostro firme amor indissolubles llaços.

(*Aquí s'abracen.*)

Déus! I que som feliç des d'aquell temps que gos
la ditxa singular de dir-me vostro espòs!

LUCRÈCIA

A Collatino.

228 Jo la ditxosa som, jo la feliç, senyor:
vós me fareu eterna amb vostro gran valor.
Mes, príncep, perdonau ma pena, ma tendresa;
en favor d'un espòs, ella em serà permesa.

TARQUINO

232 Vostra felicitat, Lucrecia, Collatino,
a l'imperi del món la prefereix Tarquino.
De los dos, des de vui,⁴⁷ la glòria és la major:
de vós per la virtut, de vós per el valor.
236 I pués la nit, venint, la claredat desterra
i, antes que ella del tot haja cobert la terra,
vosaltres en el camp d'Ardea heu d'arribar,
del camí la fatiga entrem a reposar.

46 *succés present*: el desmai de Lucrecia, prova de la seva virtut.

47 *vui*: 'avui'.

ACTORS²

DON BERENGUER, conde de Barcelona
DON RAMON, son nebot, conde d'Urgell
DON ENRIC, confident de don Ramon
ARMINDA, pastora
ELVIRA, pastora i confidenta d'Arminda
LUCINDO, pastor i pretès pare d'Arminda
Soldats, guàrdies, criats

*L'escena és en Barcelona, dins un quarto
del palàcio del conde Berenguer.*

² *Actors*: personatges, *dramatis personae*.

ACTE I

ESCENA 1

DON RAMON

Sol.

Sí, sí: ja experiment el teu poder, amor;
ja coneix don Ramon son foc abrasador.
Des del primer instant que ell reina dins mon pit,
4 què turments no he passat, què penes no he sofrit!
Què ha fet sinó augmentar les tristes ànsies mies,
el retirar-me al camp a estar allí alguns dies
si el vèurer-me distant de mon objecte amat
8 m'arranca d'aquell lloc, m'amena a la ciutat?
Vanament resistia a entrar en Barcelona;
avisos i consells, mon cor tot lo abandona
per venir a gosar la dolça companyia
12 d'aquella per qui viu la tendra passió mia.
Amor, tu qui en mon pit has fet tanta mudança,³
ja que lo fas amar, fé⁴ que àmia⁵ amb esperança.
Traspassa el cor d'Arminda amb una fletxa igual,
16 no tenga mon ardor, no tenga el fi fatal.
Que si bé entre los dos és molta la distància,
tu la podràs, amor, llevar sens repugnància.
Si és filla d'un pastor, ses gràcies, sa bellesa

3 *mudança*: 'canvi, transformació'.

4 *fé*: 'fes'.

5 *àmia*: 'estimi'.

20 la fan digna de mi, digna de ma grandesa.
Ella ve. Dins mon cor jo sent un nou ardor.

ESCENA 2

Don Ramon, Arminda, Elvira

ARMINDA

Ell és, Elvira, sí. Com vós aquí, senyor?
A penes en el camp a descansar partiu,
24 quan ja mudau d'intent,⁶ quan ja a la cort veniu.
Qual és el nou motiu de la vinguda vostra?

DON RAMON

Cruel! Vós la ignorau? Acàs no se demostra?

ARMINDA

Arminda fins aquí no lo comprèn, senyor.

DON RAMON

28 Ah! Coneixeu-lo, pués: ell és el meu amor.⁷
L'amor m'ha fet venir: ell ja no té paciència
per suportar més temps tan dilatada ausència,
i quan esto és així, quan vós lo veis tan clar,
32 el motiu de venir podreu vós ignorar?
Cruel! Per què augmentau ma pena, mon dolor?
No basta la que pas?

6 *mudau d'intent*: 'canvieu d'opinió'.

7 *ell és el meu amor*: 'és el meu amor'. Exemple d'ús d'*ell* impersonal, propi de la variant menorquina.

ARMINDA

Acabau ja, senyor.

Ah!, don Ramon, deixau aquests vans pensaments;
36 rebeu en vostre cor més dignes sentiments.
Si vós a Arminda amau, senyor, si esto és així,
olvidau vostre amor, teniu pietat de mi.
Fugiu una passió⁸ qui, per felíç que sia,
40 no pot sinó acabar amb la desdixta mia.
No, no me pot servir el ser de vós amada
sinó de fer, senyor, ma vida desgraciada:
així ma sort fatal, així lo ha destinat,
44 i aquest és el excés de ma infelicitat.
Si no vos corresponc, ja tem vostre rigor,
i què serà de mi si accept el vostre amor?
Desdixada igualment en una i altra sort,
48 vostra passió, senyor, em donarà la mort.
Abandonau-me, pués.

DON RAMON

No, no vos puc deixar,
bella Arminda: mon cor sempre vos vol amar.
No cregueu que l'amor que don Ramon vos mostra
52 càusia la vostra ruina o càusia la mort vostra.
Més nobles sentiments dintre mon pit hei⁹ ha:
Arminda, promptament el temps vos lo dirà.
Jo no vos vull donar ni pena ni dolor:
56 una bellesa tal mereix tractar millor,
mereix sobre son front posar una corona

8 *Fugiu una passió*: 'defugiu una passió'.

9 *hei*: forma dialectal per 'hi'.

a on la sang me crida i que mon onclo em dona.
Rebeu-la, pués: mon cor vol que ella vostra sia,
60 i rebeu igualment amb ella la mà mia.
Així fareu feliç, logrant vostra bellesa,
un cor qui eus¹⁰ prefereix al trono, a la grandesa.
Sa alegria, de vós, sa ditxa, dependeix:
64 feis-lo ditzós, Arminda, ell no lo desmereix.

ARMINDA

Vostre discurs, senyor, demostra clarament
que l'amor és qui reina en vostre enteniment.
Sols ell podria fer lo que acabau de dir:
68 uns extrems tan distants sols ell podria unir.
No l'escolteu, senyor, no vos deixeu cegar;
oïu, sí, la raó, qui en mi vos parla clar.
Ella vos fa patent que mon estat, ma sang,
72 que res no és digne en mi de vós, del vostre rang.
¿Podreu vós olvidar o acàs vós ignorau
que és la sang d'un pastor la que vós deis¹¹ que amau,
que a Lucindo i sa filla el conde Berenguer
76 (de qui vós sou, senyor, el únic hereder)
amenà des del camp en estos anys passats
a víurer en palàcio, on estam retirats?
I sabent esto vós, ¿el vostre cor adora
80 a Arminda, a una infeliç, a una humil pastora?
No és feta per reinar la filla d'un pastor,
no és feta per amar son príncep i senyor.

10 *eus*: forma dialectal per 'us'.

11 *deis*: 'dieu'

84 Si vos fósseu igual a la baixesa mia,
quissà¹² Arminda, senyor, quissà vos amaria.

DON RAMON

Si el tenir-me passió sols d'esto dependeix,
vanament vostre cor a amar-me resisteix.
L'amor, fent-vos ma esposa, igual a mi eus eleva,
88 i vos dona l'estat que la fortuna eus lleva.
Encara que la sort cruelment vos ha tractat,
fent-vos nàixer, Arminda, en un humil estat,
el cel qui vos ha dat, naixent, tanta hermosura
92 l'imperi de mon cor així vos assegura.
No lo dubteu ja més: amb vós jo vull partir¹³
el ceptre i la corona, a on dec succeir.
Mon cor, Arminda, vol, si vós lo feis ditxós,
96 coronar la virtut i la bellesa en vós.
Així coneixereu si és gran lo meu amor,
si és digne de piedat o és digne de rigor;
veureu si vós amb ell deveu ser insensible,
100 amb ell, qui, sols per vós, intenta un impossible.

ESCENA 3

Don Ramon, don Enric, Arminda, Elvira

DON ENRIC

Senyor...

12 *quissà*: 'potser'.

13 *partir*: 'compartir'.

DON RAMON
Què és lo que mir? Vós, don Enric, torbat?

DON ENRIC
De la nostra vinguda el conde està informat.
Mon amor m'ha obligat, senyor, a avisar-vós.

DON RAMON
A Arminda.
104 Si es així, perdonau si jo m'apart de vós.
Vós, Arminda, sabeu que importa amb diligència
de mon onclo i senyor anar a la presència.
Adiós, Arminda, adiós. Però què és lo que mir?

ARMINDA
108 El conde ve, senyor, i així jo me retir.

ESCENA 4
El conde Berenguer, don Ramon, guàrdies

DON RAMON
A vostres peus, senyor...

EL CONDE BERENGUER
Alçau-vos, don Ramon,
i a mos braços veniu: ells dignes de vós són.
Guàrdies, retirau-vós. Vós solament quedau,
112 si els secrets de mon pit conèixer desitjau.
En fin ja és arribat el dia venturós
en què puc llibrement obrir mon cor a vós,

que puc depositar en vós les ànsies mies.
116 Vós sabeu que m'atrob¹⁴ a l'últim de mos dies;
que, fatigat dels anys, la força m'abandona
per suportar el pes del ceptre i la corona
i que, venint el temps d'acabar jo ma vida,
120 a reinat en mon lloc la vostra sang vos crida.
Així és que de ma sort lo ordena la sentència:
ella no m'ha permès que déixia descendència;
que encara que una filla el cel me va donar
124 casi a l'instant mateix ja d'ella em va privar.
Esta, pués, don Ramon, qui feia ma esperança,
sens dubte que en el cel des de llarg temps descansa.
A penes de sa vida el primer any complia,
128 quan, amb la sua mare estant a Urgell un dia,
esta planta naixent, i en son primer verdor,¹⁵
d'una tirana sort passà per el rigor.
Dels moros valencians un esquadró volant¹⁶
132 protegit de la nit qui anava començant,
assaltà la ciutat i, enmig de los terrors
que causà este succés a sos habitants,
ma filla de sa vida el curs va terminar
136 i amb ella ma alegria allí se va acabar.
Son cos no s'atrobà: sos membres separats
sens dubte que en Urgell quedaren escampats.
Pensau vós de ma pena a on arriba l'excés
140 al sebre, don Ramon, aquest fatal succés.
Des d'aquest temps funest, el trono, la grandesa,

14 *m'atrob*: 'em trobo'.

15 *son primer verdor*: 'la seva infantesa'.

16 *esquadró volant*: 'escamot sorpresa'.

tot és per mi turment, tot és per mi tristesa.
 I si m'hagués permès el bé de mon estat
 144 que confiàs son govern a vostra tendra edat,
 ple de la pena cruel que aquest succés me dona,
 ja aleshores cedit hauria la corona.
 Però ara que, augmentant los anys de vostra vida,
 148 vos trobau, don Ramon, en una edat florida,
 que les vostres virtuts, qui eus fan de tots amar,
 un reinat gloriós me deixen esperar,
 casant-vos amb Rosaura, infanta de Castilla,
 152 amb esta qui en virtut i en hermosura brilla,
 vostre onclo en vostres mans deposa¹⁷ sa corona,
 son cetro vos cedeix i sos estats vos dona.
 Aquest és mon desig, aquesta ma intenció,
 156 aquesta de mon cor la determinació.
 I si vós m'estimau, si som de vós amat,
 rendiu-vos a mon gust,¹⁸ seguiu ma voluntat,
 i amb l'ocasió feliç que el vostre himèn vos dona,
 160 uniu eternament Castilla a Barcelona.
 Així vos lo demana un onclo generós
 qui deixa de reinat sols perquè reineu vós.

DON RAMON

164 Jo lo confés, senyor, la immensa bondat vostra
 en tot temps, en tot lloc, envers de mi se mostra.
 A penes començava el curs de los meus anys,
 quan d'un influx cruel sentia ja los danys:
 de mon pare la mort en esta tendra edat

17 *deposa*: 'diposita'.

18 *rendiu-vos a mon gust*: 'obeïu-me'.

168 dins un desordre extrem deixava mon estat.
Pero vós, senyor, vós, sortint en mon favor,
fóreu de nostra sang el pare, el protector:
vostre pit generós aconsolà ma sort
172 i me feu olvidar lo que em llevà la mort.
Tal és estada amb mi vostra bondat, senyor,
tal és estat amb mi l'excés del vostre amor.
No penseu, no, jamai, que, desatent e ingrat,
176 de lo molt que vos dec estiga ja olvidat.
Mes si de vostra sang la veu vos persuadeix,
si un cor qui eus ama tant ser escoltat mereix,
diferiu algun temps l'himèn que em proposau
180 i dels vostres estats el ceptre conservau.
Mon cor, no lo dubteu, refusa una corona
que la sang solament, i no el valor, li dona.
Permeteu-me primer que súrtia a la campanya
184 a vèncer l'africà qui té oprimida a Espanya.
Después ja...

EL CONDE

No. Mon cor no admet més dilacions:
vós deveu, don Ramon, cedir a mes raons;
vós deveu promptament en amorosos llaços
188 unir-vos a Rosaura i posseir sos braços.
L'estat en què m'atrob, mon gust que vós sabeu,
tot vol que mon desig breument¹⁹ satisfaceu.
Coneixeu un secret qui habita dins mon pit,
192 i pensau si amb raó deman lo que heu oït.

19 *breument*: 'd'ací a poc temps'.

Castilla, don Ramon, sap que mon cor disposa
unir-vos a sa infanta i fer-la vostra esposa:
estos dies passats li he enviat una ambaixada,
196 i amb ella de mon gust Castilla està informada.
En un mot: jo he sabut que, plena de content,
la infanta ja ha donat el seu consentiment.
Pensau, pués, don Ramon, Castilla què diria
200 quan vostre casament estar suspès sabria;
sens dubte que son rei, irat i ple de fúria,
se voldria venjar d'esta pretesa injúria.
Vós veuríeu la pau mudar-se en dura guerra
204 i de sang i de mort cobrir-se al punt la terra.
Cediu, pués, don Ramon, cediu a mon intent;²⁰
no vulgueu a mon cor dar este nou turment.
El bé de mos estats amb mi vos lo demana,
208 la raó vos lo diu, l'obligació eus lo mana.
Jo esper que a mos desigs obeireu gustós,
pués que vós m'amau tant i jo faç tant per vós.

ESCENA 5

DON RAMON

Sol.

Oh tirana, oh fatal, oh deplorable sort!
212 Què és lo que vol de mi ta fúria, ta crueldat?
Per què antes de posar-me en tan terrible estat
no m'has donat la mort?

20 *intent*: 'voluntat, propòsit'.

ROSAURA O EL MÉS CONSTANT AMOR

TRAGICOMÈDIA EN CINC ACTES

1779

*Non semper ea quae sunt videntur: decipit
frons prima multos rara, mens intellegit
quod interiore condidit cura angulo.*¹

PHAEDRUS

*Omnia vincit amor...*²

VIRGILIUS

1 «Les coses no sempre són el que semblen, la primera ullada n'enganya a molts, i només una ment perspicaç copsa allò que s'ha disfressat subtilment a l'interior de les coses» (FEDRE, *Faules* IV, 2, versos 5-7). Traducció d'Ignasi Mascaró (1995). Aquest lema només és al manuscrit datat el 1779.

2 El vers complet és: «Omnia vincit amor, et nos cedamus amori» (VIRGILI, *Bucòliques* X, vers 69), «L'amor tot ho venç, cedim nosaltres també a l'amor». Aquest lema només és en un dels dos manuscrits datats el 1783.

PERSONES³

El rei de Portugal

DON ENRIC, son general, i amant de Rosaura

DON PEDRO, capità de la guàrdia

ROSAURA, dama

SÍLVIA, confidenta de Rosaura

VINBLANC, criat de don Enric, i graciós

Soldats, criats

L'escena és en Lisboa,⁴ dins el palàcio real.

³ *Persones*: personatges, *dramatis personae*.

⁴ *Lisbona*: Lisboa.

PRÒLEG

Vine del cel esta nit,
oh Melpòmene⁵ divina,
i lesombres il·lumina
4 qui nos torben l'esperit.
Vine, dona-mos valor,
veurà el món, dins pocs instants,
dels dos més firmes amants
8 la constància i el amor.
Veurà que res pot mudar
de dos amants la tendresa:
res pot vèncer la firmesa
12 d'aquells qui es saben amar.
Bé pot un rei indignat
donar-los pena i dolor:
res alcança amb el rigor,
16 res obtén amb la crueldat.
Els volen morir primer⁶
que deixar-se d'estimar:
ells així volen mostrar
20 ser son amor vertader.
Tots dos contents de sa sort
i tots dos plens de valor,
amb el coratge major
24 esperen venir la mort.

5 *Melpòmene*: musa de la tragèdia.

6 *primer*: 'abans'.

Ja sa sort es vol complir,
ja sa vida va acabant,
ja sols los falta un instant
28 per arribar a morir.
Però el rei, tot admirat,
qui contempla son valor,
muda en bondat el rigor,
32 muda la fúria en pietat.
Ell los admet a sos braços
i, acabant el seu turment,
los uneix ditxosament
36 d'amor amb los dolços llaços.
Tal és, concurs generós,⁷
l'assumpto que en esta nit,
amb un ànimo rendit,
40 devem representar-vós.
Acceptau benignament
uns cors que eus⁸ volen servir,
i dignau-vos aplaudir
44 el nostro divertiment.
No néguia el vostro rigor
a dos amants la corona
que sa constància los dona,
48 que los dona son amor.

7 *conkurs generós*: 'estimat públic'. *Captatio benevolentiae* del públic, a qui es demana que jutgi l'obra amb benvolença.

8 *eus*: 'us'.

ROSAURA
TRAGICOMÈDIA

ACTE I

ESCENA I
Rosaura, Sílvia

SÍLVIA

En aquest dia ditxós,
en aquest dia immortal,
vós, Rosaura, amb pena tal?
52 Amb tanta tristesa, vós?
Vós, del rei tan estimada,
que en son palàcio viviu,
tan grave dolor sentiu?
56 Estau tan desconsolada?
Quan vostro amant en Lisbona,
don Enric, vui⁹ és entrat
dels trofeos coronat
60 que la victòria li dona?
Quan, content i satisfet,
el rei li fa tant d'honor
que, per premiar son valor,

9 *vui*: 'avui'.

64 conde aquest dia l'ha fet?
 Què més estau desitjant,
 què més, Rosaura, voleu,
 quan dins un instant veureu
68 als vostros peus vostro amant?
 Ah! Deixau doncs el dolor,
 deixau la melancolia,
 i mudau en alegria
72 vostra excessiva tristor.
 Des de vui ha d'acabar
 la crescuda pena vostra,
 pués la sort tal se demostra
76 qual la podeu desitjar.
 Vagen fora los rigors,
 fora les melancolies
 i sien les alegries
80 més grans que vostros dolors.
 Olvidau trists pensaments
 i dolors imaginats.

ROSAURA

84 Ah, Sílvia, los desdixats
 no esperen sinó turments.
 De què, Sílvia, em servirà
 aquest tan alegre dia
 si en tristesa ma alegria
88 sens dubte es convertirà?
 Tot me diu, en veritat,
 la mia poca ventura;
 tot m'indica, m'assegura
92 alguna calamidat.

Dies ha¹⁰ que, quan la nit
la terra ambombres cobreix,
aleshores més sofreix,
96 més pena,¹¹ Sílvia, mon pit.
Milombres plenes d'horror
van pertorbant mos sentits
i causen mals infinits
100 a mon cor ple de temor.
Cels! Què és aquest nou succés,
què és esta cruel mudança,
que, quan tot el món descansa,
104 Rosaura patesca més?
Ja m'apareix que la sort,
qui em tracta amb tal crueldat,
a don Enric ha posat
108 en los braços de la mort.
Ja a mos ulls lo representa
olvidat de mon amor
i aleshores mon dolor
112 és, Sílvia, quan més augmenta.
No cregues, no, Sílvia mia,
que, concluda la nit,
puga reposar mon pit
116 amb la vinguda del dia.
Estes idees horribles
a mon esperit presents
van augmentant mos turments,

10 *Dies ha*: 'fa dies'.

11 *més pena*: 'més passa pena, més pateix'.

120 fan mes penes més terribles.
Jo, és ver,¹² fins aquí l'ignor,
fins aquí jo no sé res,
mes, Sílvia mia, això és
124 lo que passa dins mon cor.

SÍLVIA

Vanament vos entregau,
bella Rosaura, al turment
quan passa tan diferent
128 de tot lo que vós pensau.
No temeu del vostre amant
ser un dia abandonada:
vós no sou tan desdixada;
132 ell no és tan inconstant.
Ell vos ha amat fins aquí;¹³
ell sempre vos amarà:
son amor no acabarà,
136 no tindrà, Rosaura, fi.
Gosant¹⁴ de vostra presència,
com vos podrà abandonar
quan vos ha sabut amar
140 en una tan llarga ausència?
Com pensau que el vostre amant
ha de ser tan desdixat
quan vós veis¹⁵ que és arribat

12 *és ver*: 'és veritat'.

13 *fins aquí*: 'fins ara'.

14 *Gosant*: 'gaudint'.

15 *veis*: 'veieu'.

144 victoriós i triomfant?
 Sí, sí, Rosaura: deixau
 aquestes desconfiances
 i a més dolces esperances
 148 lloc en vostro cor donau.
 Amb tristeses ideals¹⁶
 no aturmenteu vostro pit:
 no vulgueu que un mal fingit
 152 vos càusia vertaders mals.
 Creis¹⁷ un cor qui vos estima,
 qui vos diu la veritat,
 un cor qui vos té pietat,
 156 i qui de vós se llastima.¹⁸
 Però prest acabarà,
 Rosaura, vostro turment,
 pués don Enric promptament
 160 vostro digne espòs serà.
 Vós sabeu que ell vos digué,
 quan per la guerra partia:
 «Amada Rosaura mia,
 164 ton espòs venint seré.»
 Mirau, doncs, mirau venir
 aquest moment favorable
 qui amb un vínculo immudable
 168 los vostros cors ha d'unir.

16 *ideals*: 'imaginades, irreal's'.

17 *creis*: 'cregueu'.

18 *se llastima*: 'us compadeix'.

ROSAURA

Sílvia, no pàsies avant¹⁹
i, amb aquest consol fingit,
pensant alegrar mon pit,
172 no el vages aturmentant.
Ah! Que són de diferents
tes idees de les mies!
Tu tot lo creus alegries;
176 jo tot lo imagin²⁰ turments.
Mes²¹ promptament te dirà
el temps qual sia ma sort:
si tenc d'esperar la mort
180 o si per mi vida hei²² ha.

SÍLVIA

Consolau-vos, que ja mir
de don Enric el criat.

ROSAURA

Vulga el cel, apiadat,
184 les mies penes finir.²³

19 *no pàsies avant*: 'no continuï's'.

20 *imagin*: 'imagino'.

21 *Mes*: 'però'.

22 *hei*: 'hi'.

23 *finir*: 'acabar'.

ESCENA 2

Rosaura, Silvia, Vinblanc

SÍLVIA

Vinblanc, don Enric què té?

On és? Digue-mos: què fa?

VINBLANC

188 Ell que heu²⁴ diga, qui heu sabrà
i no jo, que no lo sé.

A mi em deis²⁵ de don Enric?
Demanau-me què faç²⁶ jo,
qui no sé com estic bo,

192 qui no sé com viu estic!
No penseu que són ficcions,
pués, des de que som partit,²⁷
tant mon cos s'és emmagrit²⁸

196 que no sé com duc calçons.

Algun cap sense cervell
a la guerra em feu partir,
i jo, qui el vaig obeir,
200 vaig esser més ase que ell.

Què havia de fer jo allí,
que una bala m'endugués?
No m'hauria valgut més

24 *heu*: 'ho'.

25 *deis*: 'dieu, parleu'.

26 *faç*: 'faig'.

27 *som partit*: 'vaig marxar'.

28 *emmagrit*: 'aprimat'.

204 que buidàs flascos de vi?²⁹
La vida, és ver, no és eterna:
sempre no puc subsistir,
mes, ja que tenc de morir,
208 muira³⁰ dins una taverna.
La guerra, en fin, no m'agrada,
la guerra no em dona gust;
que un home com jo no és just
212 muira d'una canonada.
El valent, que vaja allà
a mostrar el seu valor,
que per mi trob que és millor
216 veure s'al·lota què fa.³¹

ROSAURA

Vinblanc, divertit estàs!

VINBLANC

Bon cas, senyora, seria
que, quan tothom té alegria,
220 pobre de mi, jo ploràs.
A més de que és qualitat
del vin blanc³² fer alegrar
i jo em tenc d'aprofitar
224 de lo que el cel m'ha donat.

29 *que buidàs flascos de vi*: 'que m'emborratxés'.

30 *muira*: 'mori'.

31 *veure s'al·lota què fa*: visitar la xicoteta.

32 *vin blanc*: també s'escriu *vinblanc* o *vimblanc*. «Designa un vi de raïm que ha bullit sense la rapa i en el foc» (DCVB, s. v. *vin*).

El vin blanc fa estar contents
in secula seculorum.³³
*teste turba medicorum*³⁴
 228 en el llibre dels unguents.
 No teniu que reparar,³⁵
 si em sentiü parlar llatí,
 que aquesta llengua per mi
 232 és mes fàcil que es³⁶ mamar.
 Jo tenc gran habilitat
 per treure nius de puputs,³⁷
 i per botilles³⁸ i embuts,
 236 no hei ha homo més garbat.³⁹
 Que venga un procurador
 d'aquests que hei ha per aquí,
 que venga a provar-se amb mi:
 240 veurem qui embuia millor.⁴⁰
 Vinguen notaris també,
 vinguen dos mil escrivans
 amb ses plomes en ses mans,

33 *in secula seculorum: in saecula saeculorum*, 'pels segles dels segles, per sempre'.

34 *teste turba medicorum*: 'per testimoni, una munió de metges'. Mostres del llatí macarrònic que ocasionalment emprarà Vinblanc.

35 *No teniu que reparar*: 'no us heu de sorprendre'.

36 *es*: 'el'. Vinblanc emprarà l'article salat, propi de la parla popular, contràriament a la resta dels personatges, que s'expressen en un registre culte.

37 *niu de puputs*: 'lloc poc endreçat' (Men.) (DCVB, s. v. *puput*: *esser o semblar un niu de puputs*). Vinblanc es vanta de saber desfer embolics.

38 *botilla*: 'càntir'.

39 *garbat*: 'hàbil'.

40 *embuia*: 'embullla, embolica', d'*embuiar* o *embullar*: «Xerrar molt, especialment de coses que no són veres amb intenció d'enganyar (Mall., Men.)»; també «engrescar (Men.)» (DCVB, s. v. *embullar*).

GLOSSARI

Aquest glossari recull mots en desús i mots usats avui amb accepcions diferents de les actuals o que no són habituals en la majoria del territori, i té la funció de complementar l' anotació del text per tal d'evitar repeticions en les notes lèxiques. No inclou, en general, locucions i sentits figurats. Els verbs s'hi entren per l'infinitiu, llevat d'algunes formes verbals que puguin resultar poc conegudes o ambigües (en aquests casos s'empren algunes abreviatures gramaticals: sg.: singular; pl.: plural; pres.: present; imp.: imperfet; perf.: perfet; ind.: indicatiu; subj.: subjuntiu; imper.: imperatiu). Els participis i adjectius es posen en masculí. Es marquen amb *V* els mots que pràcticament només empra Vinblanc, el graciós de *Rosaura*, per tractar-se, majoritàriament, de col·loquialismes allunyats del registre culte en què s'expressen els altres personatges.

abaixar: humiliar

abrasar: inflamar

acàs: potser

adjutori: ajut *V*

afronta: afront, ofensa

agraduat: graduat en una universitat *V*

allot, -a: noi, noia *V*

amant: aquell que estima i és estimat

àmia: estimi; 1a i 3a sg. pres. subj.

amar

amocar: mocar *V*

anit: aquesta nit *V*

antes: abans, sinó que
aparèixer: semblar
ardor: passió
atrotar: trobar
aün: encara
avorrir: odiar, menysprear

baixesa: estat humil, de plebeu
botilla: càntir
breument: en breu, aviat

camp: camp de batalla
campanya: camp, camp de batalla
cego: cec
cinyen: cenyeixen; 3a pl. pres. ind.
cenyir
circuir: envoltar
commoure: pertorbar
compatir: compadir
conèixer: saber, notar
conhort: consol
convingut: decidit
cossari: corsari, comandant o tripulant d'un vaixell amb patent de cors; persona astuta, amb males intencions *V*
creis: creieu; 2a pl. pres. ind.; imper. pl. *creure*
cuidado: preocupació, sollicitud

dau: doneu; imper. pl. *dar*
deis: dieu; 2a pl. pres. ind. i digueu; imper. pl. *dir*
denegrir: embrutar
dependir: dependre
desbarat: disbarat
detenció: alentiment
dilatar: ajornar
ditxa: felicitat
ditxós: feliç
dónia: doni; 1a i 3a sg. pres. subj.
donar

embarassar: impedir, molestar
embocatxar: encantar, atreure's la voluntat d'algú *V*
embuiar: embolicar la troca *V*
emmagrir: aprimar *V*
enimorat: enamorat *V*
enutjar-se: turmentar-se
envés: envers
envidar: (el joc) començar a jugar *V*
es: el *V*
escolà: deixeble *V*
esforçar: animar
espina: espinada, esquena
esquadró volant: escamot sorpresa
eus: us
excés: grandària, immensitat
excitar: provocar, desvetllar
extrem: límit; gest exagerat

faç: faig; 1a sg. pres. ind. *fer*
faça: faci; 1a i 3a sg. pres. subj.
fer
faces: facis; 2a sg. pres. subj. *fer*
faceu: feu; 2a pl. pres. subj. *fer*
fadrí: solter *V*
fatal: funest
fè₁: fes; imper. sg. *fer*
fe₂: fidelitat
feel: fidel
feelment: fidelment
feis: feu; 2a pl. pres. ind. i imper.
pl. *fer*
fiar de: confiar en
ficció: (sovint en pl.) excusa
firesa: feresa, feredat
finesa: delicadesa, premi
fnir: acabar
flama: ardor apassionat
fonc: fou; 3a sg. perf. ind. *ser*
fortuna: sort, destí
fosses: fossis; 2a sg. imp. subj. *ser*
fugir: defugir

garbat: hàbil *V*
gos: 1a sg. pres. ind. *gosar*
gosar: gaudir
grave: seriós

haja: hagi; 1a i 3a sg. pres. subj.
haver

hassanyes: proeses
hei: hi
heu: ho
himèn: himeneu, casament
homo: home *V*

ideal: imaginat, irreal
il·lusions: (pl.) imaginacions
impedir: contradir, destorbar
imperi: poder, govern, domini
improvisament: de sobte
inconegut: d'incògnit
inimic: enemic
insensible: indiferent
intent: propòsit
interdit: desconcertat

jamai: mai
jugo: jou

llaç: parany
lamentar-se: lamentar-se, doldre's
llastimar: colpir, entristir, lamentar, compadir
llibre: lliure
l·lig: llegeix; 3a sg. pres. ind; 2a sg. imper. *llegir*
lograr: aprofitar, aconseguir

manco: menys *V*
maurat: colpejat *V*

<i>memòria</i> : pensament, record	<i>prest</i> : aviat
<i>mes</i> : meves	<i>pretès</i> : aparent, fingit
<i>mes</i> ₂ : però	<i>prevenció</i> : prejudici
<i>millora</i> : millor	<i>prevenir</i> : disposar, decantar, pre- destinar
<i>mirar</i> : veure	<i>promptament</i> : aviat
<i>momeries</i> : gestos <i>V</i>	<i>prompte</i> : disposat
<i>mortal</i> : decaigut <i>V</i>	<i>pués</i> : ja que, doncs
<i>mos</i> ₁ : meus	
<i>mos</i> ₂ : ens	
<i>mosson</i> : mossó, senyor de classe mitjana; persona que aparenta ser ric sense ser-ho <i>V</i>	<i>qual</i> : quin, quina
<i>mudança</i> : canvi, transformació	<i>qualque</i> : algun
<i>mudar</i> : canviar	<i>quina</i> : escorça de la cincona, de la qual s'extreu la quinina <i>V</i>
<i>muir</i> : moro; 1a sg. pres. ind. <i>morir</i>	<i>quissà</i> : potser, qui sap
<i>muira</i> : mori; 1a i 3a sg. pres. subj. <i>morir</i>	<i>rar</i> : extraordinari
	<i>real</i> : reial
	<i>reflectir</i> : reflexionar
<i>nascent</i> : naixent	<i>reine</i> : regne
<i>nu</i> : nus	<i>réinia</i> : regni; 1a i 3a sg. pres. subj. <i>regnar</i>
<i>objecte</i> : persona, fet	<i>rendigam-nos</i> : rendim-nos; 1a pl. pres. subj. <i>rendir</i>
<i>olvit</i> : oblit	<i>reparar</i> ₁ : observar
<i>pas</i> : passo; 1a sg. pres. ind. <i>passar</i>	<i>reparar</i> ₂ : sorprendre <i>V</i>
<i>pelar</i> : passar perills i tribulacions greus <i>V</i>	<i>representar-se</i> : recordar, recor- dar
<i>pit</i> : cor, sentiments	<i>rigor</i> : duresa, càstig, patiment
<i>poc</i> : mica	<i>roegar</i> : rosegat <i>V</i>
<i>poren</i> : poden <i>V</i>	
<i>porfia</i> : obstinació, insistència <i>V</i>	<i>salut</i> : salvació

sàpia: sàpiga; 1a i 3a sg. pres. subj.

saber

sebre: saber

sitiat: assetjat

sofrit: sofert

solec: solc; 1a sg. pres. ind. *soler*

sort: destí

sos: seus

sua: seva

succés: circumstància, fet

suspendre: estar intrigat, restar atò-
nit

talent: gana de menjar *V*

temptar: intentar

tenc: tinc; 1a sg. pres. ind. *tenir*

testa: cap, closca

traça: (sovint en pl.) argúcia, pa-
rany

transport: (sovint en pl.) emoció

tregüa: treva

truc: joc de cartes que sol jugar-se
entre quatre persones *V*

tues: teves

veent: veient

veges: vegis; 2a sg. pres. subj. *veure*

veis: veieu; 2a pl. pres. ind.; im-
per. pl. *veure*

veja: vegi; 1a, 3a sg. pres. subj. *veure*

venc: vinc; 1a sg. pres. ind. *venir*
ver, és: és veritat

vesí: veí, proper

vinblanc: vi de raïm que ha bullit
sense la rapa i en el foc

viument: vivament

volta: vegada

vot: parer, manifestació de la vo-
luntat en sentit jurídic *V*

vui: avui

IMPRESINDIBLES
BIBLIOTECA DE CLÀSSICS CATALANS
VOLUMS PUBLICATS

1.

Joanot Martorell, *Tirant lo Blanc*, edició,
introducció i notes de Josep Pujol.

2.

Marian Vayreda, *La punyalada*,
a cura de Margarida Casacuberta.

3.

Bartomeu Rosselló-Pòrcel, *Poesia completa*,
introducció de Pere Antoni Pons.

4.

Dolors Monserdà, *La fabricant*,
introducció de M. Carme Mas, edició de Gemma Bartolí.

5.

Francesc Fontanella, *Amor, firmesa i porfía / Lo desengany*,
a cura de Pep Valsalobre i Albert Rossich.

6.

Josep Maria de Sagarra, *Vida privada*,
edició i introducció de Narcís Garolera.

7.

Narcís Oller, *La febre d'or*,
edició i introducció de Gemma Bartolí.